



ETT VÄRDIGT LIV – ATT ÅLDRAS FREDAD FRÅN VÅLD

En kartläggning av kunskap om våldsutsatthet bland äldre

Äldre är en växande grupp i det svenska samhället. Våld mot äldre är något det historiskt sett har talats ganska lite om. Detta trots att äldre som utsätts för våld är en extra sårbar grupp som också kan utsättas för våld av andra än familjemedlemmar. Det kan vara personal, grannar på särskilda boenden och andra som man har en nära och förtroendefull relation till. Våldet kan också skilja sig från den allmänna uppfattningen om våld i nära relationer, då även försummelse och vanvård av äldre ingår.

”Äldre personer uppfattar inte att de är inkluderade i det generella stödet för våldsutsatta. Detta gör det svårt att veta var man vänder sig för att få stöd och skydd.”

”Äldre kvinnor i missbruk är särskilt utsatta, våldet kan utövas av flera män och inte endast av en man i nära relation.”

ÄLDRE SOM UTSÄTTS FÖR VÅLD FÅR INTE DET STÖD DE BEHÖVER

Idetta regeringsuppdrag har Jämställdhetsmyndigheten beaktat äldre med särskild sårbarhet för att utsättas för våld som äldre personer med demenssjukdom och kognitiv svikt, äldre personer med funktionsnedsättning, äldre personer i missbruk och beroende, äldre hbtqi-personer samt utrikes födda kvinnor och kvinnor utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck.

Jämställdhetsmyndigheten lämnar förslag på åtgärder för att öka kunskapen om våld mot äldre samt hur samhället kan ge tydligare information om att våldsutsatta äldre inkluderas i de insatser som erbjuds både våldsutsatta och våldsutövande äldre.

Chefer har ett stort ansvar

Av kartläggningen framgår att det finns kunskapsluckor om våld mot äldre både inom äldreomsorgen och hälso- och sjukvården. Kunskap om våld mot äldre varierar mellan kommuner, regioner och yrkesgrupper. Bekymmersamt är att även i de kommuner där det finns kunskap om våld mot äldre hos chefer och strategisk personal når kunskapen sällan omsorgspersonal som arbetar närmast målgruppen och som förväntas vara de som ska upptäcka våldet.

Det finns ett intresse inom kommunal äldreomsorg att lära sig mer och flera kommuner arbetar aktivt med kunskapshöjande insatser men brist på tid och resurser är en utmaning för att nå personal som arbetar närmast brukarna. Här har chefer ett stort ansvar att möjliggöra att personal som möter äldre personer kontinuerligt får kunskapshöjande insatser om våldsutsatthet och våldsutövande.

För att ytterligare bidra till ett kunskapslyft anser Jämställdhetsmyndigheten att kunskap om våld bör förtydligas i kompetensmålen för yrkestiteln undersköterska.

Frågor om våld kan ge svar

Arbetet med att systematiskt ställa frågor om våld behöver stärkas. Det är få verksamheter inom vården och äldreomsorgen som ställer frågor om våld, även om allt fler har börjat göra det. För att upptäcka våld bland äldre är det av särskilt stor vikt att frågor om våld ställs inom hälso- och sjukvården då de möter den äldre befolkningen.

Vi kan konstatera att äldre personer sällan på eget initiativ söker sig till specialiserade kvinnofrids- eller relationsvårdsenheter inom individ- och familjeomsorgen. Därför har biståndshandläggare och omsorgspersonal inom äldreomsorg en viktig roll när det gäller att upptäcka våld och förmedla stöd och hjälp.

Stärkt skydd och stöd för äldre

Äldre personer är en växande grupp i samhället och äldreomsorgen står inför stora utmaningar som ett ökat behov av vård, svårigheter att rekrytera personal och en tung och stressig arbetsmiljö. Generella insatser som syftar till att ge bättre förutsättningar inom äldreomsorgen kommer även att förbättra förutsättningar för att upptäcka och förebygga våld. Politiska nämnder bör sätta upp tydliga mål avseende våld mot äldre och inkludera dessa i styrdokument som handlingsplaner, rutiner och riktlinjer.

I ett flertal av de lex Sarah-anmälningar som granskats av Jämställdhetsmyndigheten har brukare utsatts för försummelse, våld eller andra övergrepp av personal. Lagkrav på utdrag ur belastningsregistret för personalen inom äldreomsorgen föreslås därför för att minska risken för att äldre utsätts för våld.

Vi anser att det borde vara möjligt att i socialtjänstlagen föra in en paragraf om anmälningsskyldighet vid utsatthet för våld gällande vuxna i vissa fall, till exempel om den våldsutsatta har kognitiv svikt eller demenssjukdom eller på annat sätt inte kan uttrycka egen vilja och önsningar. Detta för att öka möjligheten för skydd och stöd för denna särskilt utsatta och sårbara grupp.

Skyddat boende behöver utvecklas

Det finns behov av alternativa boendelösningar anpassade för den enskildes behov för att säkerställa att våldsutsatta äldre erbjuds adekvat skydd och stöd. Det är vanligt att våldsutsatta äldre placeras på korttidsboende där kompetens gällande skydd och stöd saknas. Insatsen skyddat boende behöver utvecklas och organiseras för att omfatta de behov som äldre, och personer med funktionsnedsättning har. Våldsutsatta äldre kvinnor i missbruk och beroende är en försummad grupp som lever i en extremt svår situation. För dem behövs trygga boendelösningar och modeller för stöd och skydd.

Våldsförebyggande insatser

Endast 20 procent av personer över 65 år omfattas av äldreomsorg vilket innebär att den stora majoriteten äldre som utsätts eller utsätter andra för våld, behöver få erbjudande om stöd på annat sätt. Det behövs generella våldsförebyggande insatser för att upptäcka våld hos målgruppen äldre samt för att informera om vad våld är och vart man kan vända sig för att få stöd och skydd. Exempel på våldsförebyggande arbete är frågor om våld i de hälsosamtal som i vissa regioner erbjuds inom vården samt stöd från Tantjourer som nu etableras på flera håll i landet.

Det är viktigt att tydliggöra att det skydd och stöd som erbjuds via socialtjänsten och att nationella telefonlinjer för stöd till våldsutsatta och våldsutövare även riktar sig till äldre. Informationsinsatserna behöver nå särskilt utsatta äldre som hbtqi-personer, personer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck och personer med funktionsnedsättning. Även nationella utbildningar om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer bör inkludera våld mot äldre i högre utsträckning än i dag.

I det lokala våldsförebyggande arbetet är barn och unga prioriterade men universella våldsförebyggande insatser gentemot äldre borde kunna utvecklas utifrån en ”hela-kommunen-ansats”.

Vilka behov har målgruppen äldre?

Något som inte rymts inom detta uppdrag är att kartlägga och sprida vilket stöd och skydd äldre själva önskar. Vi föreslår därför fortsatt uppdrag för att ta del av äldre personers egna synpunkter för hur samhället kan förbättra upptäckt, stöd och skydd.

”Det saknas kunskap hos yrkesverksamma som arbetar närmast personer över 65 år, både att se tecken på våld och hur man kan ge stöd och hjälp.”

”Förståelse av vad våld är saknas ofta hos gruppen äldre som kan ha svårt att definiera sig själva som utsatta för eller utövare av våld.”

Fakta om regeringsuppdraget

Jämställdhetsmyndigheten har ett regeringsuppdrag att kartlägga kunskap hos kommuner, regioner och myndigheter om våldsutsatthet bland äldre personer (regleringsbrev 2023 (A2022/0165 och A2023/00925). Inom uppdraget redovisas vad som görs för att förebygga och upptäcka våld och vilka insatser som yrkesverksamma bedömer att äldre våldsutsatta personer behöver.

Detta är en kortfattad version av rapport 2024:11 *Ett värdigt liv – att åldras fredad från våld.*

Den fullständiga versionen går att hitta på vår webbplats jamstalldhetensmyndigheten.se

På vår webbplats hittar du mer information om våldsutsatthet bland äldre.

Har du frågor om uppdraget, kontakta:

Catarina Gustafsson, utredare
catarina.gustafsson@jamstalldhetensmyndigheten.se
Eva-Maria Ambesjö, utredare
evamaria.ambesjo@jamstalldhetensmyndigheten.se



Jämställdhetsmyndigheten lämnar flera förslag på åtgärder och utvecklingsområden på nationell, regional och lokal nivå. Här är några av dessa.

Förslag på åtgärder och utvecklingsområden:

- 1** Vårdcentraler som dagligen möter äldre bör rutinemässigt ställa frågor om våldsutsatthet och våldsutövande för att öka upptäckt av våld.
- 2** Äldreomsorgen bör införa rutiner och riktlinjer i arbetet mot mäns våld mot äldre samt införa så kallade Trygghetsombud med särskild kunskap om våld mot äldre i verksamheterna.
- 3** Att det införs en anmälningsskyldighet i Socialtjänstlagen (2001:453) vid misstanke eller kännedom om att en vuxen person med kognitiv svikt far illa.
- 4** Att det införs krav på obligatoriskt utdrag ur misstanke- och belastningsregistret vid anställning av personal inom äldreomsorgen.
- 5** Att äldreomsorgen inför återkommande kompetenshöjande insatser om våld mot äldre. Socialstyrelsen har tagit fram ett utbildningsmaterial i samverkan med Jämställdhetsmyndigheten, som kan underlätta detta arbete. Materialet finns tillgängligt via [Kunskapsguiden.se](https://www.kunskapsguiden.se) under hösten 2024.